Diana CEBOTARI
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

TEHNICA PUNCTULUI DE VEDERE

Multi-perspective technique

Abstract. Modern novelists persistently seek the truth. The result of this learning is literary work that gains a profound gnosiological character. Gnosiological truth is designed as a sum of relative truths constantly compared and confronted. The usage of perspective narrative techniques, through which knowledge is produced, brings onto the stage human dramas of knowledge and characters of knowledge. Modern novelists create their characters in a perspective of authenticity. Subjective narrators achieve perspectives on the compositional coherence. In the novel „Patul lui Procust" Camil Petrescu experiences this literary modality – multi-perspective technique. The book is an insight narrative at the first person singular from different perspectives of five narrators. The author is a real person, who lived in a determined historical period, he imagines event scenario, creates characters, puts them in time and space context, and creates an „author-narrator" who organises the action in a compositional unit. The narrator organises the text, corrects the visions of each individual through other points of view. The multi-perspective character is different in subject-perception of a viewfinder and in the vision of the reader. The solution proposed by Camil Petrescu for his novel construction – multi-perspective technique – is an absolute novelty for the interwar Romanian literature.

Keywords: compositional formula, author's decentralization, narrator, perspective, narrative techniques, multi-perspective technique, subjectiveness.

Spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea genul romanului se înscrie cu hotărâre în formate modificate, completate şi definite de o autentică *reafirmare a subiectualităţii eului artistic*. Acest proces presupune înscrierea activităţii cognitive sub orizontul senzorial şi lărgirea lui prin deplasarea diferitor puncte de vedere, ca în „oglinzi paralele" (Camil Petrescu), în care realul şi imaginarul, prezentul şi trecutul raportate la viitor nu doar se oglindesc, ci redobândesc sensuri noi. Mutaţiile respective au provocat restructurări masive şi în structura tehnicii *punctului de vedere narativ* ce câştigă o perspectivă pregnant interiorizată.

Romancierul preocupat de actul cunoaşterii caută insistent adevărul, iar descoperirea acestui adevăr constituie rezultatul demersului artistic, astfel încât acesta capătă un pronunţat caracter gnoseologic, iar obiectul cunoaşterii este „văzut" în mai multe feluri de mai multe conştiinţe. În locul viziunii autoritare, abstracte, propuse de Balzac,

BDD-A25083 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)

identificăm un fascicul de „viziuni” care constituie proiecții ale unor conştiințe concrete, interferente. Acestea se încadrează cu uşurință în tipul narativ actorial cu perspectivă variabilă, fapt ce presupune mai mulți subiecți-perceptori, în timp ce adevărul gnoseologic este conceput ca o sumă de adevăruri relative comparate şi confruntate mereu. În aceste condiții „eul” cunoscător aflat în proces de (auto)cunoaştere se regăseşte într-o sumă de euri, dar se ştie unitar în diversitatea sa. Utilizarea modalităților narative perspectiviste, prin intermediul cărora se urmăreşte însuşi procesul de cunoaştere, aduce în scenă *personaje ale cunoaşterii,* personalități puternic individualizate în devenire.

Adept al modernismului lovinescian, Camil Petrescu este cel care, prin opera sa, fundamentează principiul sincronismului, când juxtapune literatura cu filozofia şi psihologia epocii în condițiile în care arta este un eficient mijloc de (auto)cunoaştere. Cunoaşterea absolută e posibilă şi e de natură psihologică, nu putem cunoaşte nimic absolut decât răsfrângându-ne pe noi înşine (Bergson). Prozatorul modern fixează o estetică nouă a romanului prin aducerea unor noi principii estetice ca autenticitatea, substanțialitatea, relativismul, dar şi prin crearea personajului intelectual lucid, analitic (câtă luciditate atâta conştiință, câtă conştiință atâta pasiune şi deci atâta dramă). Camil Petrescu opinează că literatura trebuie să ilustreze „probleme de conştiință” pentru care este neapărată nevoie de un mediu social în cadrul căruia acestea să se poată manifesta plenar.

Scriitorul propune creația literal-autentică bazată pe experiența trăită şi reflectată în propria conştiință, o reprezentare a realității concrete, descoperirea conținutului prezent, cu „sinceritate liminară”, preaplinul existenței absolute: „Să nu descriu decât ceea ce văd, ceea ce aud, ceea ce înregistrează simțurile mele, ceea ce gândesc eu... singura realitate pe care o pot povesti este realitatea conştiinței mele, conținutul meu psihologic, din mine însumi, eu nu pot ieşi... Orice aş face eu nu pot descrie decât propriile mele senzații, propriile mele imagini. Eu nu pot vorbi onest decât la persoana întâi...” [1, p. 47]. Am reamintit răsunătoarea afirmație a lui Camil Petrescu în privința noii literaturi care din punctul său de vedere nu trebuie să delecteze, ci din contra, să aducă „revelația unei realități” [2, p. 178].

Al doilea roman de excepție al lui Camil Petrescu *Patul lui Procust* are tendința de a experimenta, pe un registru superior, modalitatea *multiperspectivistă*, sincronică cu noua poetică a romanului european. Teoretizată în eseurile din *Teze şi antiteze*, unele scrise înainte de *Patul lui Procust*, dar şi în paginile romanului, evoluția literară exprimă *descentrarea autorului* şi înlocuirea lui parțială cu unul sau mai mulți naratori (N. Manolescu). Termenul nu exista în perioada când Camil Petrescu îşi scria romanele. El reprezintă o achiziție mult mai recentă a teoriei literare. Camil Petrescu printre cei dintâi ilustrează cu mult aplomb această ipoteză.

Modalitatea experimentală a pus în practică forma stilistică nouă, *Patul lui Procust* fiind primul roman românesc care conține o poetică exprimată [3]. Garanția autenticității, a faptului sufletesc redat prin trăirea personajului şi naratorului, în subsolul romanului fiind aduse mărturii directe, procese verbale reprezentând, parcă, un alt roman, comple-

BDD-A25083 © 2016 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)

mentar primului. Autorul nu este numai organizatorul „dosarului de existenţe" ca Andre Gide, ci şi unul dintre protagoniştii romanului – autorul convenţional, urmărind autenticitatea trăirii în conştiinţă a sentimentelor şi faptelor existenţiale, printr-o dublă perspectivă dialectică asupra acestor procese psihice ale personajului.

Camil Petrescu lărgeşte sfera de observare a trăirii existenţiale prin prezentarea unor mărturii deosebite, acţionând ca un perspectivist, constată T. Vianu: „El pare a şti că ceea ce numim *adevărat* este întotdeauna produsul unui punct de vedre şi că singura putinţă de a ne salva oarecum din relativismul fatal al cunoştinţei este a înmulţi perspectivele în jurul aceluiaşi obiect. Tehnica *Patului lui Procust* este cea a relativismului modern" [4, p. 332]. Romanul se compune din două confesiuni ale unor personaje diferite, relative la acelaşi eveniment care urmează să coincidă ca focarele a două lentile, completate cu trei scrisori ale doamnei T. către autorul convenţional, jurnalul lui Fred Vasilescu (în care sunt incluse scrisorile lui G. D. Ladima către Emilia), un epilog povestit de Fred şi un alt epilog povestit de autorul convenţional. Este un procedeu care permite identificarea situaţiilor şi caracterelor prin încrucişarea unor mărturii originale. Prin notele din subsolul paginilor, autorul convenţional explică textele, el cunoscându-i pe doamna T. şi pe Fred. Perspectiva narativă se realizează prin prisma personajelor Fred Vasilescu, G. D. Ladima, doamna T., Emilia Rachitaru, Penciulescu, Cibanoiu, procurorul, prieteni sau cunoscuţi, dar şi prin prisma autorului protagonist care îşi expune ideile cu privire la artă, literatură, teatru. Deşi relativizate de jocul perspectivelor, personajele se constituie antitetic, împletindu-şi destinele: doamna T. – Emilia, Fred – Ladima.

Totodată, autorul păstrează câteva prerogative tradiţionale: el imaginează scenariul evenimenţial, organizează acţiunea într-o unitate compoziţională, alege personaje, le creează, le aşează într-un context temporal şi spaţial determinat, în timp ce autorul convenţional, vocii căruia prozatorul îi încredinţează rolul de a povesti faptele, „corijează" indicele de deformare a fiecărei viziuni particulare, prin confruntarea cu alte puncte de vedere şi caracterizează în detalii personajele. Autorul convenţional poartă o semnificaţie aparte în romanul discutat, deoarece este introdus ca un exponent al unui orizont lingvistic, verbal-ideologic special, al unui punct de vedere special asupra lumii şi evenimentelor, al unor aprecieri şi intonaţii speciale în privinţa autorului, a discursului direct, real, şi în privinţa naraţiunii literare „normale", a limbajului literar „normal" [5, p. 171].

În spirit proustian, cu perioade lungi, cu incidente, cu acumulare de asociaţii în jurul unei impresii unice, personajele din primul plan sunt observate nu din toate părţile dintr-o dată, ci din perspective adecvate locului şi momentului [4, p. 332]. Criticul C. Ciopraga asemenea lui T. Vianu, vorbeşte despre *modalitatea perspectivistă* a prozatorului în aceleaşi coordonate estetice – „fascicule de lumină se încrucişează, scriitorul înţelegând să înregistreze imaginile mobile ale unui personaj în felul cum se reflectă în conştiinţe diferite" [6, p. 174-202].

Am menţionat mai sus că noutatea şi interesul lui Camil Petrescu rezidă în saltul de la monoperspectivism la pluriperspectivism. La acest nivel îl putem apropia de romanul

BDD-A25083 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)

Ulysse a lui James Joyce, unde „fluxul conştiinţei" este reprezentat de asemenea de mai multe personaje-conştiinţe. Sub acest raport, în romanul *Patul lui Procust*, prozatorul recurge, în mod sistematic, la câteva personaje naratori, motivându-şi alegerea printr-un principiu al naturaleţei şi autenticităţii discursului narativ.

Vocile narative ale doamnei T., Fred Vasilescu, George Demetru Ladima şi Emilia Rachitaru îşi expun propriile lor partituri existenţiale, din perspective diferite, de o inconfundabilă individualitate unitară fiecare. Relatarea evenimentelor trece prin conştiinţa fiecărui personaj narator, iar fiecare nouă secvenţă este însoţită de o explicaţie referitoare la timpul, locul şi modalitatea desfăşurării ei. Această perspectivă narativă a fost numită de Jean Pouillon şi Tzvetan Todorov *viziune „avec"*, *„împreună cu"* – naratorul ştie tot atât cât ştiu personajele, nu poate da nici o explicaţie faptelor înainte ca ele să fie prezentate chiar de personaje sau împreună cu naratorul. Genette o numeşte într-o terminologie personală – „focalizarea internă", prin care înţelege punctul de vedere al unui „personaj focal", în timp ce perspectiva narativă se defineşte prin subiectul-perceptor. Pe de o parte, termenul desemnează perspectiva narativă considerată internă, pentru că ea se situează într-un actor în interiorul povestirii, iar pe de altă parte, semnalează profunzimea perspectivei narative prin posibilitatea unei percepţii interne a personajului focal [7, p. 57-58].

Patru personaje principale îşi confruntă destinele în roman. Sunt puţine, dar prozatorul parcă intenţionat s-a oprit la aceste câteva figuri, ca în *Roşu şi negru* de Stendhal, pentru a le înfăţişa cu toată minuţiozitatea. Fred rememorează dragostea şi ruperea brutală a relaţiilor cu femeia iubită; doamna T. reînvie ecoul despărţirii în sufletul său; Ladima îşi relatează avatarurile profesionale şi îşi imaginează viitorul apropiat alături de tânăra actriţă; Emilia are şi ea propria perspectivă asupra celor trăite. Noua structură a romanului poate părea cititorului neavizat haotică sau dezordonată, personajele însă sunt prezentate într-un sistem complex de „oglinzi paralele", jurnale, scrisori, mărturii, care reflectă structura nouă a modalităţii de caracterizare psihologică a personajului – personalitate individuală în devenire. La Camil Petrescu asemenea lui M. Proust, J. Joyce şi Simone de Beauvoir, în locul romanului-povestire primează revelaţia, un erou martor răsfrânge, ca protagonist, şi în *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* şi în *Patul lui Procust,* dimensiunile unei lumi efemere. Diferiţi ca structură, Ştefan Gheorghidiu, în cel dintâi, G. D. Ladima, în al doilea, aparţin aceleiaşi literaturi *a singurătăţii* ca şi eroii lui Camus. Ambii vor sfârşi în înfrângere, dar ideile lor păstrează nostalgia atitudinii, opinează C. Ciopraga [6, p. 174-202].

Evenimentele receptate în acelaşi timp de mai mulţi reflectori au, inevitabil, mai multe versiuni, fără ca vreuna sa fie considerată superioară celeilalte. Noua modalitate narativă pe care o aplică scriitorul modifică şi conceptul de personaj, structura lui compoziţională. Acesta nu este definit din exterior, ci se construieşte dinamic şi dilematic prin autoconstituire, mărturisire sau reflectarea trăirii existenţiale şi prin conştiinţa celorlalte personaje. Astfel, din „zona specială" a eroului desprindem ideea că Ladima este pentru Emilia un bărbat *naiv, posomorât şi fără şarm*, pentru Fred este *un om serios, de reală distincţie*, pentru Nae Gheorghidiu şi Tănase Vasilescu, este un *om de paie* care

BDD-A25083 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)

devine orgolios şi incomod, pentru alte personaje este *un poet de geniu*, Penciulescu îl consideră *dobitoc*. Fred Vasilescu este pentru autorul convenţional *un tânăr loial şi delicat, de mare profunzime intelectuală*, pentru alţii este *prost şi incult*, pentru Emilia este *bogat şi monden*, iar pentru d-na T. este *o enigmă*. Emilia este pentru Ladima *un copil mare, un suflet ales, o femeie frumoasă şi talentată*, pentru Fred este *culmea platitudinii şi vulgarităţii*. D-na T. înfăţişează în perspectiva autorului convenţional *feminitatea însăşi*, pentru Ladima ea este antiteza Emiliei (construită pe o altă dimensiune spirituală, la d-na T. împlinirea dragostei presupune o comuniune intelectuală) [8].

Personajele naratori apar cu toată deosebirea formelor noi compoziţional stilistice ale naraţiunii, cu toată distincţia limbajelor speciale şi sunt introduse ca puncte de vedere verbal-ideologice, specifice şi limitate, dar productive, cu toată specificitatea şi limitarea, ca orizonturi speciale, opuse acelor perspective şi puncte de vedere pe fondul cărora sunt receptate. Camil Petrescu acordă personajului narator şi câteva atribute ale reflectorului, asemenea acelora întâlnite în romanele *Fecioarele despletite* şi *Concert din muzica de Bach* de Hortensia Papadat-Bengescu. Din această perspectivă, Doamna T. este un personaj reflector pentru D., pe care îl caracterizează de asemenea Fred Vasilescu şi Ladima; Fred are opiniile lui despre Emilia şi aduce informaţii despre activitatea profesională a doamnei T.; existenţa lui Ladima se conturează din unghiurile de vedere ale corespondenţei către Emilia şi al lui Fred Vasilescu. Discursul acestor personaje este un „discurs străin", în raport cu „discursul direct" sau posibil al autorului, într-o limbă „străină", în raport cu varianta limbajului literar. În acest caz avem o „vorbire directă", nu într-un limbaj, ci printr-un limbaj, printr-un mediu lingvistic „străin", deci şi o refractare a intenţiilor prozatorului (M. Bahtin).

Sub acest aspect accentul este pus pe Fred Vasilescu, personaj-narator care are o viziune subiectivă şi prin urmare este necreditabil. El este original, unic în gândire şi comportament, e complex şi nu este previzibil, fiind numit personaj „rotund" ce nu poate fi caracterizat succint, exact (E. M. Forster) [9]. Din perspectiva criticului literar Nicolae Manolescu, Fred este un personaj superior, iar cei care sunt superiori au succes atât în iubire, cât şi în viaţa socială. Este oare chiar aşa? Existenţa lui Fred Vasilescu este schimbată la vârsta de 28 de ani de apariţia d-nei T. Înainte să o cunoască, acesta avea o viaţă mai liniştită, nu îşi făcea prea multe probleme pentru ceea ce se întâmpla în jurul lui şi nu acorda foarte mare atenţie detaliilor, trecea pe lângă lucruri fără să le observe, deoarece nu îşi închipuia că „ar putea vedea ceva la un copac". Relaţia de iubire pe care o are cu d-na T. îl face să îşi schimbe perspectiva asupra experienţei existenţiale noi. Îşi dă seama că era obişnuit „să pună etichete", să „nu cunoască oamenii în profunzime". Încă de când o cunoaşte, deşi îl frapează, Fred o tratează pe doamna T. ca pe o femeie oarecare.

Când descoperă cât de mult s-a înşelat şi începe să o cunoască cu adevărat, îşi dă seama cât de mult a greşit la început. Fred pune capăt acestei relaţii, deşi nu se fereşte să facă un secret din iubirea pe care i-o poartă doamnei T. În tentativa de a explica acest

BDD-A25083 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)

refuz al lui Fred, criticii literari au formulat mai multe ipoteze. De exemplu, G. Călinescu afirmă că Fred fuge de doamna T. „pentru a nu descoperi în ea o ființă reală, comună, asemeni oricărei Emilii" [10, p. 661-662]. Deoarece ea l-a învățat să acorde atenție detaliilor, să se concentreze asupra celorlalți, lui Fred i se face frică să nu descopere prin acest proces de conştientizare şi cunoaştere că s-a înşelat în a o considera pe doamna T. o persoană superioară. Pentru că o iubeşte, preferă să se îndepărteze de ea şi să păstreze această imagine a ei: femeie inteligentă, complexă, stilată, frapantă. Ovidiu S. Crohmălniceanu este de părere că Fred trăieşte un complex de inferioritate, deoarece descoperă că „are de-a face cu o persoană superioară, dar abia după ce a tratat-o ca pe o oarecare", fiindcă omul îşi află adevărata lui valoare doar în raport cu alți oameni [2, p. 178].

Relativismul, principiul estetic romanesc pe care Camil Petrescu l-a introdus în proza modernă, se reflectă şi în construirea personajului doamna T., a cărei personalitate se răsfrânge diferit în opinia celorlalte personaje. Unul dintre prietenii lui Fred, mirat de fascinația pe care doamna T. o exercită asupra tânărului monden, cu succese legendare la femei exclamă: *N-oi fi pus gând rău urâtei aceleia care stă de vorba cu Ladima? Şefule, te ştiam om de gust* – frază ce stârneşte în tânărul îndrăgostit contradicțiile personajului hipersensibil, înclinat spre analize amănunțite, care îi provoacă în conştiință percepții profunde ale unei feminități tulburătoare, căreia *nu-i plăcea nicio perversiune, nicio rafinărie aşa-zisa de femeie modernă [...] mă măgulea gândul de a şti că e frumoasă numai cu mine şi mai ales numai prin mine* [11, p. 198-200]. După cum vedem, galeria personajelor lui Camil Petrescu prezintă tipuri de oameni mândri, stăpâniți chiar de trufie şi dragoste exagerată față de sine, pe care nu rapacitatea, ci excesul de inteligență, dorința de a înțelege totul, de a supune totul unei scheme elaborate rațional îi duce la pieire.

Însă personajul – Doamna T. (Maria Mănescu) – pare a suferi mai puțin în urma procesului de relativizare în comparație cu alte personaje. Dezvăluim structura şi conținutul personajului din „discursul specific" al eroului, din propriile-i scrisori adresate autorului convențional, din jurnalul lui Fred Vasilescu şi din epilogul al doilea. Prin tensiune interioară, sensibilitate, utilizând analiza şi introspecția, ca mijloc de cunoaştere a propriilor trăiri, dar şi a celuilalt (D., X.), doamna T. se distinge prin adânci întoarceri înăuntru, relevându-ne, pe numeroase pagini, vibrația interioară, finețea observației şi dramatismul trăirii lucide. *Parcă i-am tulburat puțin limpezimea convingerii... Acum şovăie îngândurată. (...) Acum e revoltată. (...) Albastrul cald al privirii a devenit de platină, fixându-mă. (...) Îi străluceau ochii ironic şi puțin cochet. (...) I s-a înnegurat privirea, i s-au imobilizat toate gesturile şi pe urmă mi-a spus cu acea voce adâncă şi tulburătoare, cu un soi de închidere de iris peste tot ce e în interior. Răspicat şi trist: – Eu n-am nimic de spus*. Identificăm accentele autorului, puse atât pe obiectul povestirii, cât şi pe povestirea însăşi şi pe imaginea autorului convențional dezvăluit în procesul povestirii. Toate acestea îi dau personajului o aură de idealitate individualizată. Autorul revine insistent asupra trăsăturilor ei interioare, esență, cele care o individualizează,

BDD-A25083 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)

subliniindu-i farmecul insolit şi superioritatea – acea *permanentă tensiune intelectuală* [11, p. 41]. Doamna T. este o cerebrală, frumusețea şi atracția sexuală exercitată sunt rezultatul unei bogate vieți interioare, sunt gândire adevărată, constată Gh. Lăzărescu [12].

Prin notele de la subsolul paginilor, autorul convențional schițează următorul portret: *Nu înaltă şi înşelător slabă, palidă şi cu un păr bogat de culoarea castanei (când cădea lumina pe el părea ruginiu) şi mai ales extrem de emotivă, alternând o sprinteneală nervoasă, cu lungi tăceri melancolice. (...) Ca fizic, era prea personală ca să fie frumoasă, în sensul obişnuit al cuvântului* [11, p. 39]. Un alt fragment relevă feminitatea deosebită a doamnei T.: *De o tulburătoare feminitate uneori, avea o voce scăzută, gravă, seacă, dar alteori cu mângâieri de violoncel, care veneau nu sonor din cutia de rezonanță a maxilarelor, ca la primadone, ci din piept, şi mai de jos încă, din tot corpul, din adâncurile fiziologice, o voce cu inflexiuni sexuale, care dau unui bărbat amețeli calde şi reci* [11, p. 39]. Portretul făcut de către autorul convențional se structurează pe fondul limbajului literar „normal", al orizontului literar obişnuit. Fiecare moment al povestirii este corelat cu acest limbaj normal şi cu acest orizont, le este opus, însă le este opus în mod dialogic, ca un punct de vedere opus altui punct de vedere, ca o apreciere opusă altei aprecieri, ca un accent opus altui accent, şi nu doar ca două fenomene abstract-lingvistice [5, p.173].

Pentru Fred doamna T. este unică. El este conştient că ea reprezintă femeia vieții lui, dar de care fuge mereu, ascunzându-şi adevăratul sentiment pe care îl trăieşte. Femeie cultivată, fină, intelectuală, este, cum ne spune autorul convențional, o cititoare de romane. Proprietară a unui mic magazin de mobilă, cu gust pentru artă, întâlneşte la teatru pe D., un gazetar obscur, care o iubeşte de mulți ani, fără speranță. Doamna T. iubeşte la rândul ei, tot fără speranță, pe X (Fred Vasilescu), care însă o evită inexplicabil. Se întâlnesc întâmplător în tren, doamna T. singură, X însoțit de o altă femeie. Discursul „special" al doamnei T. dezvăluie neliniştea, vanitatea rănită, pe care se străduie să le ascundă cât mai bine, arborând indiferența: *Era în mine o durere amorțită, la constatarea pe care o făceam acum că nici gelozia, că nimic nu poate stimula o dragoste inexistentă, că nici mijlocul acesta recomandat de alți autori de maxime şi de piese de teatru nu mi-ar putea fi de nici un folos, dacă aş încerca vreodată să-mi câştig prețul în ochii lui X.(...) Am încremenit cu buzele întredeschise şi inima îmi palpita ca o pasăre ce se zbate ca să zboare, în mâna cuiva, şi nu izbuteşte. Crisparea gâtului îmi împiedica respirația. M-am ghemuit mai mult, ca să nu fiu recunoscută, şi mi-am întors cu totul privirea pe fereastră* [11, p. 61-62]. Fiecare moment al povestirii îl percepem în două planuri: în planul personajului narator, în orizontul lui obiectual-semantic şi expresiv şi în planul autorului care se exprimă în mod refractat în şi prin această povestire. De obicei era absolută şi gânditoare, înregistrând interior şi lin cele mai mici nuanțe ale clipei. Iubirea a transfigurat-o, ca şi pe Fred, tăind şi simțind la cotele cele mai înalte ale lucidității şi sensibilității interioare sentimentul deplin, devorant al iubirii: *Niciodată n-a fost mai frumoasă ca la vreo câteva luni după începutul iubirii noastre,*

BDD-A25083 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)

când părea exasperată de iubire [11, p. 199]. Frumusețea ei avea în ea ceva absolut nepământesc, transfigurat ne spune Fred. „Zona specială" a personajului unde doamna T. își povestește trăirile existențiale denotă o capacitate puternică de iubire, amestec de luciditate şi febră, atât de caracteristic eroilor lui Camil Petrescu – personalități complexe în devenire.

Cu toate acestea, expresiile din „zona specială" a eroului (construcții stilistice hibride) şi cuvântul rostuitor propriu al personajului când rememorează crâmpeiele din întâlnirile cu D.: *„îi ordonam", „continua să mă facă să privesc în jurul meu de câte ori mă oprea pe stradă", „nu scosesem pentru el ceşti japoneze", „cei doi bărbați îmi spuseseră că am un corp neasemănat"* – divulgă o fire orgolioasă ce se consideră superioară, dar nesigură în propria persoană – acestea constituie noua funcție figurativă a cuvântului personajului narator, figurarea imaginii, structura dual a imaginii „omului complet".

George Demetru Ladima este personajul absent din roman, portretul său fiind conturat doar prin confesarea şi exprimarea unui adevăr propriu prin „cuvântul lăuntric convingător" din scrisorile adresate Emiliei, prin impresiile puternice asupra celorlalte personaje, Fred Vasilescu şi Emilia Rachitaru, prin notele de subsol ale autorului convențional, prin articolele de ziar reproduse în aceste note, prin opiniile altor personaje, precum procurorul care anchetase sinuciderea ori mărturiile prietenilor lui de cafea. Din însumarea acestor opinii, dar, mai ales, din amintirile lui Fred Vasilescu, se încheagă cunoscutul portret al eroului camilpetrescian: *idealistul chinuit*, incapabil să se încadreze în normele care se potrivesc anevoios cu certitudinea şi cunoaşterea de sine. Tipologic, Ladima este un inadaptat ca şi Ştefan Gheorghidiu care încearcă să îşi păstreze, într-o lume plină de compromisuri, integritatea morală: *Eu sunt un om care scrie... şi dacă nu scriu ceea ce gândesc, de ce sa mai scriu? Nu pot altfel.* Iubitor al adevărului, orgolios, intransigent în profesie şi corect în relațiile cu ceilalți, Ladima trăieşte o adevărată dramă a nepotrivirii cu lumea, trăind dramatic până la stadiul tragic procesul de autocunoaştere. În relația cu Emilia, Ladima se vădeşte a fi un visător, un om curat sufleteşte, sensibil şi chiar duios, care crede ca şi-a găsit idealul unei fericiri casnice îndelung dorite; pe măsură ce înțelege realitatea, el devine un dezamăgit, regăsindu-şi luciditatea. Condiția esențială a personajului este însă aceea de poet căruia i-a fost rezervat destinul de a fi *fatal şi greu cenzurat de moarte*, oprit în menirea sa de creator. Poezia „Patul lui Procust", atribuită lui Ladima, caracterizează, la modul barbian, soarta poetului ca ființă umană: sfâşiat de condiția sa contradictorie, oscilând între urât şi mirajul frumuseții iluzorii, trăind un destin dramatic în procesul cunoaşterii de sine.

Nu încape îndoială că prin formula stilistică nouă a punctului de vedere al personajelor create de Camil Petrescu poate fi studiată viața oglindită în ele, tensiunea dramatică a trăirii existențiale noi.

Ca şi în primul roman, în *Patul lui Procust, cunoaşterea* este prioritară trăirii existențiale. Toți naratorii sunt inteligențe lucide şi firi sensibile, aflate în căutarea unui adevăr absolut, declarat la momentul luării notițelor sau conturat ulterior, în procesul

BDD-A25083 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)

narării. Asistăm la acelaşi proces contradictoriu al devenirii conştiinţei de sine a unei personalităţi pregnant individualizate. Doar că Ştefan Gheorghidiu se situează în centrul universului diegetic reflectând informaţia sub semnul unui egoism rece, iar imaginea lui Fred Vasilescu este o prismă de cristal în care obiectele se răsfrâng câştigând nuanţe diferite. Participăm la o confruntare cu efecte nebănuite. Străfundurile multor conştiinţe sunt obscure.

Fiecare personaj narator aflat preponderent în vizorul *pluriperspectivist* apare diferit nu doar în viziunea celorlalţi naratori, dar şi în viziunea autorului narator, autorul convenţional într-o compoziţie multiperspectivistă situându-se în subsolul paginii. În ochii lui Fred Vasilescu, care este condus de un interes cognitiv netrucat, G. D. Ladima beneficiază de o valoare intelectuală rară. Substanţial diferită asupra acestui personaj este perspectiva Emiliei care îl percepe ca pe un om de nimic şi îl manipulează fără niciun scrupul de care, de altfel, oricum nu e capabilă. O viziune echidistantă, oarecum neutră, în acest eşantion al perspectivelor, prezintă Doamna T. pentru care Ladima este o persoană „agreabilă", dar totodată stranie. Accentul psihologic al portretelor din romanul discutat constă în noua formulă stilistică adecvată modalităţii perspectiviste în care un personaj se oglindeşte în conştiinţa celorlalte personaje. Formula compoziţională completată relevă concepţia structurală nouă, libertatea prozatorului faţă de un limbaj unic, libertate legată de *relativitatea sistemelor literar-lingvistice* şi evidenţiază, sub acest raport, posibilitatea autorului de a nu se autodefini, de a-şi transfera intenţiile dintr-un sistem lingvistic în altul, de a contopi „limbajul adevărului" cu „limbajul curent", de a vorbi despre *sine* în limbajul altuia şi despre *altul* în limbajul său, căci fiecărei epoci îi este caracteristică arta, iar artei îi este caracteristică libertatea.

Preocuparea prozatorului român de a dezvălui motivele intelectuale, cu claritate şi distincţie, prin noua structură a *punctului de vedere pluriperspectivist* în funcţia caracterologică constituie o noutate absolută pentru literatura română a perioadei interbelice. În *Patul lui Procust*, roman care a reformat radical estetica genului la noi, veridicitatea şi autenticitatea experienţelor existenţialiste relatate se face, incontestabil, prin intenţia autorului de a ne oferi o perspectivă polifonică asupra realităţii, prin oglindirea realităţii în ochii mai multor personaje. Aceste personaje sunt puse în categoria modelelor noi evoluate, structurate în construcţiile stilistice hibride prin relaţia dialogică a autorului cu personajul şi noua funcţie figurativă a cuvântului autor al naraţiunii.

Patul lui Procust este un roman psihologic, interiorizat, confesiv ce scoate în relief concepţia structurală nouă mai cuprinzătoare a scriitorului asupra conţinutului ideatico-estetic a imaginii complexe şi interiorizate a „omului complet" în devenire. Personajele se definesc, în esenţa lor, prin *neputinţa de realizare prin comunicare* pe plan erotic şi pe planul existenţei sociale. Ideea lui Camil Petrescu de a atribui personajului perspective potrivite locului şi momentului izvorăsc din dorinţa de a accentua noua experienţă existenţială, de a crea cititorului sentimentul pătrunderii în esenţa intimă a personajelor, de a sesiza dimensiunile relaţiilor interumane umbrite *de o dragoste exagerată faţă de propria persoană şi cunoaşterea de sine în contextul relaţiilor interpersonale*.

BDD-A25083 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)

Promotor al autenticității, substanțialității şi al relativismului în literatura română, Camil Petrescu reeroizează personajul (D. Micu) şi realizează prin romanul *Patul lui Procust* adevărate „dosare de existență”, toate fiind confesiuni de conştiință, pe care fiecare personaj-narator le face, fireşte, la persoana întâi, pe baza reflectării realității în propria conştiință. Nicolae Manolescu reflecta în legătură cu acest roman faptul că acesta reprezintă o formulă experimentală nouă, cu „un conținut uman destul de interesant”, „unul inteligent şi bine construit”, identificându-l cu „o formă de garantare a autenticității realității şi impresiilor”, iar meritul scriitorului se datorează acțiunii de captare a impresiilor din izvorul însuşi al vieții trăite [13, p. 31-33].

Destinul personajelor justifică titlul romanului, metafora semnificând nepotrivirea care situează personajul de la început într-un alt plan, opus. Personajul-subiect cu conştiință a identității sale are cuvântul lui propriu, „cuvânt lăuntric convingător” ce creează noi sensuri şi lumea lui alături de alte lumi subiective. Personaje complexe, naturi reflexive în devenire ce îşi dezvăluie viața sufletească pe calea analizei din propriul punct de vedere şi prin confesare, ele au o ordine interioară nemodificabilă, care, privită din afară, poate părea bizară. Nepotrivirea dintre această ordine a personajului şi ordinea lumii exterioare, imposibilitatea de a găsi un mod de a trăi în conformitate cu ideea sa fac din eroul lui Camil Petrescu un inadaptat ce refuză relativitatea logicii. Finalul romanului rămâne deschis, pentru că omul şi lumea pot fi privite de o mie de ochi deodată, dar ele rămân neelucidate până la capăt.

Referințe bibliografice

1. Petrescu Camil. *Teze şi antiteze. Eseuri alese*. Bucureşti: Minerva, 1971, 313 p.

2. Crohmălniceanu Ov. S. *Cinci prozatori, cinci feluri de lectură*. Bacău: Cartea românească, 1984, 251 p.

3. Crohmălniceanu. Ov. S. *Literatura română între cele două războaie mondiale*. Bucureşti: Minerva, 1975.

4. Vianu T. *Arta prozatorilor români*. Chişinău: Litera, 1997, 383 p.

5. Bahtin M. *Probleme de literatură şi estetică*. Bucureşti: Univers, 1982, 590 p.

6. Ciopraga C. *Portrete şi reflecții literare.* Bucureşti: Editura pentru literatură, 1967.

7. Lintvelt Jaap. *Punctul de vedere*. Bucureşti: Univers, 1994, 270 p.

8. Săndulescu Al. *Portrete şi analize literare*. Bucureşti: Editura Eminescu, 1982, 268 p.

9. Forster, E. M. *Aspects of the Novel*. London, Edward Arnold, 1927.

10. Călinescu George. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent.* Ediția a doua, revăzută şi adăugită. Ediție şi prefață de Al. Piru. Bucureşti: Minerva, 1985.

11. Petrescu Camil. *Patul lui Procust*. Bucureşti: Jurnalul național, 2010, 364 p.

12. Lăzărescu Gh. *Romanul de analiza psihologică în literatura română*. Bucureşti: Minerva, 1983, 298 p.

13. Manolescu N. *Vanități rănite.* Prefață la cartea: Petrescu Camil. Patul lui Procust. Bucureşti: Jurnalul Național, 2010, 364 p.

BDD-A25083 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:01 UTC)